

Thorvaldsens gravmæle over Arthur Potočki

Som nævnt i foregående afhandling om Włodzimierz Potočki-monumentet opholdt grev Arthur Potočki (1787-1832) sig i Rom 1829-30.¹ Greven nøjedes ikke med at tage del i forhandlingerne om afslutningen af sin slægtnings gravmonument; han, der selv blev meget begejstret for Thorvaldsen og hans værker, købte et marmoreksempplar af Thorvaldsens Merkur og bestilte sin egen buste modelleret af ham. Thiele meddeler fejlagtigt i sin Thorvaldsen-biografi,² at det var grev Leon Potočki, der erhvervede denne Merkurstatue, skønt han fra pålidelig kilde var underrettet om sagens rette sammenhæng.

I en kasse med Thieles excerpter og andet materiale til Thorvaldsens biografi³ finder vi nemlig en liste over Thorvaldsens værker 1828-30, der er forfattet af arkitekt Frederik Ferdinand Friis (1793-1865), en søn af Thorvaldsens ungdomsven, arkitekt Peder Friis (1763-1831), i samarbejde med Thorvaldsen selv. På denne liste, som Friis har sendt til Thiele i september 1830, finder vi følgende passus: »Til 1829 henhører også Portrait-Bysten af en Grev Potočki som købte et Marmor-Exemplar af den siddende Mercure«.

Det er ikke mærkeligt, at Thiele er løbet lidt sur i de talrige medlemmer af den Potočki'ske familie, som Thorvaldsen har været i kontakt med. Men i virkeligheden lader det sig nok gøre at udrede de spegede tråde ved et grundigt studium af Thorvaldsens brevkurv.

Thorvaldsens Merkurstatue stod endnu i sommeren 1947, da jeg var i Polen, på grev Arthur Potočkis landslot »Krzyszowice«⁴ et par mil fra Kraków;

den skal siden være flyttet til Nationalmuseet i Kraków. Busten af grev Arthur Potočki, der længe var blandt de uidentificerede buster i Thorvaldsens Museum, vil blive omtalt nedenfor.

Grev Arthur Potočki, der ligesom sin fætter Włodzimierz Potočki havde deltaget aktivt i de polske befrielseskampe under fyrst Józef Poniątkowskis ledelse og siden havde gjort det ulykkelige felttog til Rusland med, levede efter krigen dels på rejser, dels på sine godser i Galizien. På den rejse, han i 1829-30 foretog i Italien, var han ledsaget af sin hustru, grevinde Zofia, født Branicka (1792 – efter 1872),⁵ og sin læge, dr. Radziwonski. Greven var svagelig, og i Wien blev han syg og døde den 1. januar 1832.

Snart efter må den sørgende grevinde være trådt i forhandling med Thorvaldsen om et værdigt gravminde for den afdøde, der havde fået sit sidste hvilested i Rosenkranskapellet i katedralen på Wawel i Kraków. Grevinden havde store planer. Wienerarkitekten Pietro (eller Peter) Nobile⁶ overdrog hun at give kapellet en helt ny interiørdekoration af rosa og gråt marmor. Thorvaldsen skulde nu levere den skulpturelle udsmykning, hvori også indgik den i Rom modellerede buste af grev Arthur Potočki og en anden marmormuste af grevens for mange år siden afdøde moder, grevinde Julie Potočka, født Lubomirska,⁷ som Thorvaldsen nu måtte modellere efter et portræt. Hovedmonumentet i udsmykningen skulde være en Kristusstatue og dertil et relief. Thiele, der ikke har været klar over monumentets endelige udformning, giver temmelig upræcise oplysninger om hele denne sag.⁸ Det synes også, som om man heller ikke senere har kunnet skelne, hvilke arkivalier og hvilke tegnede udkast fra Thorvaldsens hånd, der hører til denne virkelig temmelig komplicerede udsmyknings historie.⁹

Der skal i det følgende gives en redegørelse for materialet til dette monument i Thorvaldsens Museum, suppleret med fotografier og beskrivelser af det endelige resultat, således som det endnu den dag i dag er at se i Potočkiernes gravkapel i katedralen på Wawel i Kraków.

*

*

*

Grevinde Zofia Potočka, der nok kendte Thorvaldsens tilbøjelighed til at besvare skrivelser, har åbenbart ikke straks henvendt sig direkte til ham, men har valgt at lade en landsmandinde, fyrstinde Therese Lubomirska, født Czartoryska,¹⁰ der opholdt sig i Italien, foretage de første skridt til en bestilling. Medens fyrstinde Lubomirska var i Neapel i eftersommeren og efteråret 1832, har hendes moder, fyrstinde Czartoryska,¹¹ der var bosiddende i Rom, påtaget sig at

holde Thorvaldsen til Ilden. Familien havde jo de dårligste erfaringer med hensyn til Thorvaldsens langsommelighed med udførelsen af bestillinger, og grevinde Zofia Potočka var overordentlig ivrig for snarest at se sin mands gravminde færdigt.

Det første dokument i sagen i Thorvaldsens brevarkiv er formentlig en udateret billet fra grevinde Zofia Potočka.¹² Hun henviser heri til et brev fra fyrstinde Lubomirska, hvori denne har fortalt om den deltagelse, Thorvaldsen har vist ved at høre om grevens død. Hun sender samtidig et portræt af sin afdøde svigermoder og beder om, at Thorvaldsen vil give busten af hende lighed med sønnen; hun meddeler, at busterne af moder og søn skal anbringes »paa samme monument i klippen under Kristi fødder«:

Voici le portrait de ma belle mère – il faut la faire jeune, car elle est morte à 25 ans – elle a été bien plus jolie. Je vous prie Monsieur, d’y mettre de la ressemblance avec son fils, car on dit, qu’il la rappellait beaucoup: le Buste de ma belle mere, et de mon mari seront placés dans le même monument, dans le rocher sous les Pieds de Christ – La Princesse Henri Lubomirska m’a écrite la Part que vous avez prise, Monsieur à mon malheur, je vous remercie beaucoup, vos regrets répondent au charme qu’il trouvoit à vos ouvrages – Ils vont embellir sa dernière [dem]jeure. Je vous les recommande donc extremement, ne doutant pas que vos soins, et le sentiment que vous attachez à son souvenir ne guident parfaitement votre talent et votre coeur –

Je vous offre Monsieur l’assurance de mon Estime.

Sophie C: Arthur Potocka

De første forhandlinger om monumentet var åbenbart foregået mundtligt mellem fyrstinde Lubomirska og Thorvaldsen, der havde lovet at sende en tegning til grevinde Zofia Potočka. Da dette ikke var sket, rykker fyrstinde Czartoryska i sin datters fraværelse Thorvaldsen for udkastet i en billet, der bærer datoen fredag d. 3. august, men intet årstal.¹³ Da imidlertid et følgende brev fra fyrstinde Lubomirska er dateret Neapel d. 9. oktober 1832,¹⁴ kan vi gå ud fra, at fyrstinde Czartoryskas brev er fra samme år.

Je prie instamment le chevalier Thorwalzen de m’envoyer le *dessin* pour le monument du Comte Arthur Potocki. La Comtesse sa veuve m’écrit de vous en prier beaucoup. Il y a précisément le Courier Autrichien qui part par cette occasion je l’enverrais à la Comtesse si le Chevalier a la bonté de me le donner pendent la journée de demain *samedi*. Mon Domestique viendra la chercher après diné demain. Ma fille la Princesse Lubomirska qui est chargée de cette Commission est à Naples c’est donc

moi qui doit la remplir pendant son absence. J'attend la reponse du chevalier de Thorwalzen et le prie d'agréer l'expression de ma Consideration et Estimation tres distinguée

Sa toute Devouée

Princesse Czartoriska

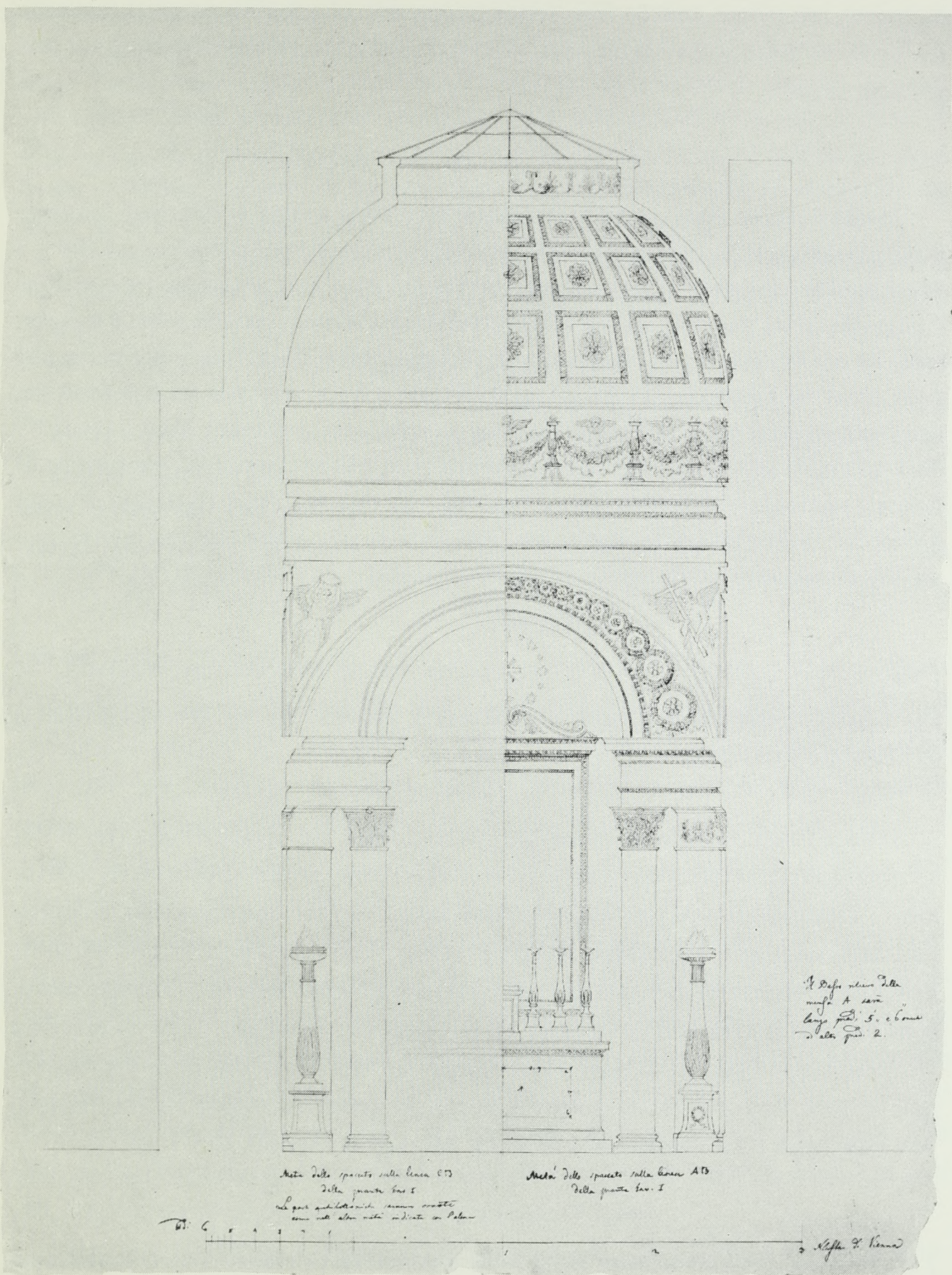
Hvis Thorvaldsen ikke allerede havde tegningen færdig, var det vel ikke at vente, at han sådan skulde kunne levere et udkast fra dag til dag. Det er da heller ikke sket. Et par måneder senere må fyrstinde Lubomirska selv tage affære. Hun skriver fra Neapel d. 9. oktober 1832, at hun nu har modtaget flere breve fra grevinde Zofia Potočka om sagen, og hun beder indtrængende Thorvaldsen om at sende tegningen og dimensionerne på »klippen« via fyrstinde Czartoryska. Denne klippe spiller åbenbart en stor rolle for grevinden. Vi forstår nu, at det drejer sig om en gentagelse af Thorvaldsens Kristus, og at denne statue efter grevindens egen idé skulde stå på en klippe. Da fyrstinden udtrykkelig indskærper, at grevinde Potočka ønsker, at statuen skal stå på klippen og ikke på altret, kan vi deraf slutte, at Thorvaldsen allerede på et tidligt tidspunkt har gjort modforestillinger.

J'ai encore reçu des lettres de la Comtesse Arthur Potocka, qui vous prie Monsieur, de vous occuper de son monument et de lui envoyer au plus vite par les mains de ma mere la Princesse Czartorycka au couvent le dessin et les dimentions du rocher sur le quel doit être placé le Christ vue qu'elle tient à ce que cela soit d'après sa première idée et non le Christ sur l'Autel; je vous supplie de lui envoyer ce dessin, je lui ai promis tous vos soins d'après l'attachement que vous m'avez temoigné pour son défunt mari, et comme je me suis chargée de la commission je ne voudrais pas qu'elle crut que c'est moi qui y met de la lanteur. J'espère trouver les choses en train à mon retour à Rome et comme le moment est incertain c'est ma mère qui enverra à la Contesse Potocka le dessin qu'elle vous demande d'après sa premiere idee. Je v(ou)s supplie faites le au plus vite et recevez ici l'assurance de tous les sentimens de considération de

Th: P cesse Lubomirska

ce 9. Oct: Naples. 1832.

Thorvaldsen svarer stadig ikke, og i januar 1833 henvender grevinde Potočka, der åbenbart nu opholder sig i Prøjsen,¹⁵ sig direkte til Thorvaldsen med en fornyet anmodning, om han vil sende tegningen til klippen. Dette brev indeholder den nye meddelelse, at busterne alligevel ikke vil blive anbragt på klippen, som hun tidligere har skrevet. Der er fundet en anden plads til dem.

Peter Nobile: Snit af Potočkiernes gravkapel i katedralen på Wavel i Kraków. Pen og tusch.
 Bladets størrelse 48 × 33 cm. (Thorvaldsens Museum).

Samtidig beder hun om at få tilsendt en tegning til relieffet, der skal forestille tre bedende børn, på knæ og med stumpede skjorter, og være fremstillet i meget højt relief.

B. . . . en Prusse [?] ce $\frac{22}{14}$ janvier 1833

Je viens encore Vous rappeler Monsieur l'ouvrage auquel je tiens par un sentiment religieux, et dont votre promesse, et le souvenir que vous conservez à Celui qui savait si bien captiver les coeurs, me donne l'espoir de le voir achevé au tems marqué – Un autre place que celle du rocher est destinée aux bustes – je vous prie de montrer assez de complaisance pour m'envoyer le dessin du rocher que vous jugez nécessaire pour servir de piedestal au Christ – je desire avoir aussi le dessin du bas relief des trois enfans, pour savoir s'il me conviendra – je les veux implorant Dieu à genoux – deux au moins avec des petites chemises tombantes, une action simple, mais pleine de ferveur, comme celle à laquelle elle est destinée – les enfans doivent fortement ressortir du marbre – En pensant Monsieur aux consolations que Votre ouvrage apportera à un être malheureux, Votre coeur trouvera du plaisir à ce travail et le fera avancer –

Agréez etc.

La Ctesse Arthur Potocka

Les dessins doivent être envoyés à Cracovie à l'adresse de Mr Wolanski, chez la Ctesse Arthur Potocka.

Ikke en måned senere sender grevindens læge, dr. Radzivonski fra Wien, Thorvaldsen et nyt brev fra hende, hvoraf vi ikke har fundet spor i Thorvaldsens arkiv. Derimod haves dr. Radzivonskis brev,¹⁶ hvori han også har et andet budskab, nemlig fra grevinde Alfred Potočka,¹⁷ en svigerinde af grev Arthur. For hende efterlyser han marmoreksemplaret af grev Arthur Potočkis buste, som Thorvaldsen havde modelleret tre år tidligere i Rom plus ikke mindre end 16 gipsafstøbninger af samme. Det drejer sig åbenbart om et andet eksemplar af grev Potočkis buste, som var bestilt til grevinde Alfred Potočki af greven selv, altså ikke det, der skulle pryde hans gravkapel.

Monsieur!

J'ai l'honneur de Vous envoyer la lettre de Madame la Comtesse Arthur Potocka, et en même temps je suis chargé de la part de sa belle soeur Madame la Comtesse Alfred Potocka de Vous informer, combien Elle est penée de ne pas être jusqu'à ce moment en possession du buste de son beaufrère le feu Mr le Comte Arthur Potocki, dont Vous avez eu la bonté d'entreprendre le travail, il y a trois ans, pendant son séjour à

Rome, et qui était destiné pour Elle – Ayant été à cette époque auprès de Lui, j'ai été témoin de Votre attachement pour le Comte Arthur, et je ne doute pas, que Vous ferez Votre possible pour répondre aux vœux de sa belle-soeur desolée, qui tient tellement à l'image si chère pour son cœur – S'il est finie, Elle Vous prie en grâce de l'envoyer, ainsi que les 16 plâtres du même buste par la maison Torlonia aux banquiers de Vienne Arenstein & Escules – En tout cas je Vous supplie de m'informer du motif de ce retard – pour que je puisse Lui en donner des détails.

Je saisis avec empressement cette occasion de me rappeler à Vos souvenirs, en Vous présentant mes hommages dues à Vos talents sublimes et admirés par le monde civilisé.

Votre Serviteur très dévoué

Le Docteur Radzivonski

Medecin de Madame la Comtesse Arthur Potocka

Vienne le 5 février 1833

Mon Adresse est. Vienne Stadt

Teilerstatte Coharisches Haus

No. 802.

Præcis en måned efter er den næste rykkerskrivelse dateret. Den 5. marts 1833 skriver den hr. Wolanski¹⁸ til Thorvaldsen, som grevinde Potocka havde nævnt i sit brev af 22. januar 1833. Thiele¹⁹ omtaler ham som arkitekt, skønt han selv i et følgende brev siger, at han hverken er arkitekt eller kunstner. Han præsenterer sig selv som den, der skal lede arbejdet med udsmykningen af gravkapellet, og senere meddeler han, at han er en stor beundrer af de skønne kunster. Man har indtryk af, at han er et særlig kunstkyndigt faktotum i grevindens store husholdning. Han efterlyser også tegningen og målene på den ulyksalige klippe, og henviser Thorvaldsen til en allerede tidligere fra arkitekten fremsendt tegning, hvorpå den niche, hvor kristusfiguren skal stå, var angivet og alle mål på rummet. Uden at få Thorvaldsens mål på klippen kan han ikke skaffe de nødvendige blokke marmor til formålet. Yderligere ønsker han målene på de to buster, der skal placeres på hver sin side af nichen med kristusstatuen, i de små rum mellem pilastrene. Derfor behøver han også mål på busternes dybde og på deres eventuelle piedestaler.

Den arkitekttegning, Wolanski henviser til, er uden tvivl et snit af gravkapellet, udført af Peter Nobile, der havde leveret planerne til kapellet. Et sådant snit findes i Thorvaldsens Museum i mappen med tegninger til opstilling af Thorvaldsens værker, et læg mærket: Arthur Potočkis monument (?) (s. 65) tillige med en grundplan og et snit af selve rummet.

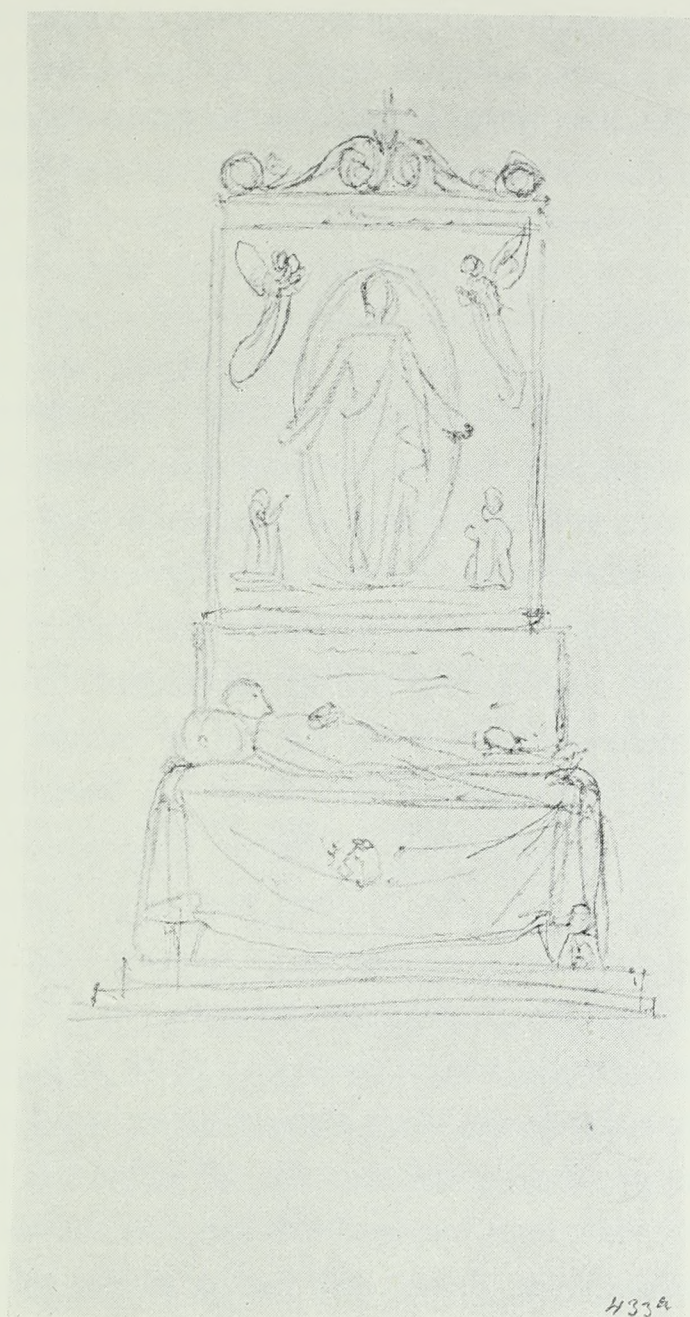

Hr. Wolanski begynder i sædvanlig stil med en appel til Thorvaldsens bedre følelser og en henvisning til den sørgende enkes fortvivlelse, der kun kan lettes en smule, hvis Thorvaldsen leverer monumentet i tide. Derefter går han over til det mere praktiske.

Mme la Comtesse m'a chargé en meme tems, Monsieur le chevalier, de vous supplier de vouloir bien nous envoyer le plutôt possible tout ce qu'elle vous avait fait demander depuis peu.

Comme c'est moi qui dirige la batise de la chapelle, jo dois vous faire Monsieur le Chevalier, des observations suivantes: Vous avez reçu anterieurement un dessein de

Thorvaldsen: To udkast til grev Arthur Potočki's gravmæle. Begge ca. 1832. Det øverste blyant. (Bladets størrelse 6 × 13 cm). Det nederste bly og sepia. 12 × 19 cm. (Begge i Thorvaldsens Museum).

la chapelle avec indication et avec toutes les mesures nécessaires de la niche destinée pour le monument; comme toutes les surfaces latérales ainsi que les niches doivent être couvertes de marbre, il nous est indispensablement nécessaire d'avoir le dessein et les justes mesures du piedestal ou du rocher sur lequel sera posé le Christ. Sans cela nous ne pourrions point faire nos arrangemens et nos provisions de marbres.

Il nous est également indispensable de savoir la hauteur, largeur et l'épaisseur des deux bustes du Comte et de sa mère, ainsi que de leurs pedestaux s'ils en auront; car comme ils seront placés des deux côtés de la niche du Christ, dans des petits espaces entre les pilastres il faut que les bases suspendues sur lesquelles ils poseront, soient travaillées de la même pièce de marbre que la paroi.

Thorvaldsen: Udkast, formentlig til grev Arthur Potočki's gravmæle. Ca. 1832.

Bly. Bladets størrelse 19,5 × 10 cm. (Thorvaldsens Museum).

Nous vous serons infiniment obligés, Monsieur le chevalier si vous voulez bien nous indiquer, á quelle hauteur ces bases doivent etre pratiquées pour que la hauteur des bustes et la hauteur bien plus considerable du Christ forme un bel ensemble. Nous ne manquerons pas de nous conformer strictement a l'information que vous voudrez bien nous donner a ce sujet.

Agreez etc. etc.

Cracovie ce 5 Mars 1833.

Wolanski

Endelig lader det til at Thorvaldsen har taget sig sammen og har skrevet et brev, dog ikke til grevinde Potočka, men til hr. Wolanski. Vi kender ikke Thorvaldsens brev, men vi får et indtryk af dets indhold af hr. Wolanskis svar, der er dateret Kraków den 28. maj 1833.²⁰ Hr. Wolanski takker for Thorvaldsens brev af 29. marts, hvori han lover at udføre arbejdet til den fastsatte tid. Fra grevinden skal han sige, at hun ønsker, at relieffet med de bedende børn skal anbringes på alterbordets forside, og det er hendes absolutte vilje, at kristusfiguren skal stå på klippen. Thorvaldsen har åbenbart igen forsøgt at slippe uden om denne vanskelige opgave, der slet ikke passede med hans kunstsyn. Wolanski henviser til arkitekt Nobiles plan, som Thorvaldsen har modtaget, og udbeder sig endnu engang målene på klippen – de øvrige mål har han nu modtaget – og han tilføjer næsten indtrængende, at han kan forsikre Thorvaldsen om, at ingen arkitekt nogen sinde har gjort, ej heller nogen sinde vil vove at gøre en klippe. Dette må blive Thorvaldsens sag. I en efterskrift beder han Thorvaldsen fra grevinden, om han selv vil vælge det fornødne marmor, der skal være smukt hvidt. Hun har også talt om, at Thorvaldsen skulde udføre to eller fire kandelabrer, men det er nok bedre, at det venter, til relieffet og kristusstatuen er færdig. Måske er det de kandelabrer, der ses på Nobiles tegning (s. 65), Wolanski mener, men den slags gav Thorvaldsen sig nu ikke af med, så det er nok blevet ved denne vage antydning.

Monsieur le Chevalier,

En reponse à la lettre du 29 Mars, que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire je dois vous exprimer Monsieur le Chevalier bien des remercimens de la part de Mme la Comtesse de ce que Vous voulez bien lui assurer que vos ouvrages pour le monument seront prêts au terme établi.

Je suis chargé de la part de Mme Comtesse de Vous observer Monsieur le Chevalier, que le basrelief des enfans, dont vous me dites avoir déjà fait l'idée, est destiné pour couvrir la partie de devant de la table :/ mensa:/ de l'autel; madame la Comtesse le desire absolument et ne veut pas démordre de cette volonté. Quant au Christ, elle veut également qu'il soit placé sur un rocher: c'est une idé à laquelle elle tient extre-

mement. Vous voyez bien Monsieur le Chevalier, que je ne puis vous donner aucun autre renseignement à cet égard.

Ce qui regarde les mesures tant de l'espace que doit occuper le Christ, ainsi que de la mensa de l'autel, dont le devant doit être orné avec le basrelief des enfans, vous les avez déjà; car je me souviens que Mr l'architecte Nobile à Vienne a fait dessinée le plan de la chapelle; ainsi que la niche destinée pour le monument du Christ sur une moitié, et sur l'autre moitié de la feuille se trouvoit le dessein de l'autel :/coupé en deux:/avec la mensa. J'espère, que vous aurez reçu ces desseins pris des plans d'après lesquels nous executons ici la chapelle, et de cette manière je ne suis pas en état de vous envoyer d'ici aucune nouvelle mesure ni renseignement.

Je vous remercie bien Monsieur le Chevalier de m'avoir envoyé les mesures du Christ ainsi que des deux portraits en buste. Mais je dois revenir à Vous supplier de m'envoyer les mesures du rocher sur lequel doit être posé le Christ: car j'ai l'honneur de vous dire sincèrement qu'aucun de nos architectes ne doit pas oser et ne saura jamais assez bien imaginer un rocher pour y poser votre statue: Veuillez donc bien Monsieur le chevalier m'en donner aussi un dessein ou une idée en esquisse; car si le Christ n'étoit pas convenablement placé, tout seroit gâté.

Vous m'avez fait parvenir le largeur des bustes, mais j'ose vous supplier Monsieur le Chevalier, de vouloir bien me faire parvenir la mesure de leur plus grande profondeur, ou leurs coupe du devant en arrière, ainsi que le plan de leurs piédestaux.

Je vous remercie très-humblement Monsieur le Chevalier, du compliment que vous avez bien voulu faire à ma sagacité; je dois vous prévenir que je ne suis point ni architecte, ni artiste, mais je suis grand admirateur de belles choses, grand amateur passionné de beaux arts, et un vrai adorateur de grands artistes: vous pouvez donc croire Monsieur que c'est un véritable bonheur pour moi que d'avoir le moyen de Vous exprimer la plus grande estime et la plus haute considération avec lesquelles j'ai l'honneur d'être

etc. etc.

Cracovie ce 28 Mai 1833.

Wolanski

P.S. Madame la Comtesse vous prie Monsieur le Chevalier de vouloir bien faire bien choisir le marbre, qu'il soit beau et blanc. Elle m'avoit parlé le printems passé de deux ou quatre beaux candelabres en marbre qu'elle a l'idée de vous prier d'exécuter; ce sera probablement plus tard, après que le Christ et le bas-relief d'enfans seront achevés.

*

*

*

Det kunne nu være på tide at se på, hvor meget Thorvaldsen egentlig havde fået gjort ved de bestillinger, han havde modtaget fra grev Arthur Potočki og efter hans død af hans enke. Merkurstatuen er formodentlig straks blevet af-

sendt til Polen, og vi hører da heller ikke mere om den. Busten, som Thorvaldsen havde modelleret af grev Arthur i 1829, er blevet sat i arbejde i begyndelsen af 1830. Vi kan følge hugningen gennem bilagene til Thorvaldsens regnskaber i museet. Den 6. februar 1830 finder vi første gang »il Ritrato di Potoschi« nævnt i regnskaberne. Den 13. samme måned er der igen en udbetaling til stenhuggeren for arbejde på Potočki-busten. Men derefter er der pludselig en indførsel for marmor til Potočkis buste, og den 20. februar får dragerne penge for transport af et nyt stykke marmor til Potočkis buste. Det første har åbenbart vist sig ikke at være lydefrit. Nu arbejdes der jævnt på marmoreksemplaret i februar og marts. Allerede den 13. marts anskaffes der et tredje stykke marmor til Potočkis buste, og den 3. april er der udbetaling til stenhuggeren for »il taglio«, d. v. s. råtilhugning af stenen til Potočkis buste. Hvis dette ikke er et andet eksemplar, må der sandelig have været uheld med den marmorleverance.

Den 17. juli er der udbetaling for en rund fod til Potočkis buste. Da er den altså færdig, og den 24. juli 1830 får dragerne igen penge for at transportere og opstille på kavaletten et stykke marmor til en ny Potočki-buste »per il nuovo Potoschi«. Det er da formentlig det eksemplar, bestemt for grevinde Alfred Potocki, som dr. Radzivonski efterlyste i sit brev. Den 30. oktober har vi den sidste udbetaling til stenhuggeren for denne buste i dette år. Vi ser altså, at Thorvaldsen har sin ryg fri i denne sag. Der er virkelig blevet hastet med de to buster. Dog synes hugningen på den anden Potočki-buste at være gået i stå en tidlang. Først i sommeren 1833, måske netop fremkaldt af dr. Radzivonskis brev, er arbejdet blevet genoptaget, og der er udbetalinger på hugning af den lige til den 7. december, hvor den åbenbart er færdig fra stenhuggerens side. Der manglede da kun den sidste retouche med Thorvaldsens egen hånd.

Den 27. april 1833 figurerer busten af grevinde Julie Potočka første gang i regnskabsbilagene. Dragerne har fået penge for at transportere marmorblokken på plads for stenhuggeren Monti; Thorvaldsen var altså færdig med at modellere busten, og den kunne gå i arbejde i værkstedet. Regnskabsbilagene viser, at der arbejdedes støt på »Ritratto della C. Potoschi« eller blot »della Potoschi«, som busten kaldes. Endnu i de første dage af januar 1834 er der en udbetaling for grevinde Potočkas buste, men det var jo også et ret kompliceret stykke med draperi og stor frisure. Der er da også flere udbetalinger for arbejde på håret alene.

Det var nu busterne. Hvad med den øvrige udsmykning af gravkapellet?

I samlingen af Thorvaldsens tegninger i hans museum kan vi følge Thorvaldsens idéer om monumentet.²¹ Der har åbenbart straks været talt om, at

monumentet i hvert fald skulde indeholde en kristusfigur og en relieffremstilling af nogle børn. Thorvaldsens tegninger til dette monument viser derfor forskellige kombinationer af disse motiver. På to udkast (s. 68) er skitseret forsiden af en sarkofag med Kristus i samme stilling som på Thorvaldsens statue til Frue Kirke, men her indsat i en niche, på hver side af hvilken der ses en svævende engel. De bedende børn er antydnet forneden, to til den ene side, en til den anden side for nichen med Kristus. Muligvis henhørende hertil, muligvis til et andet gravmæle er et udkast, der viser en alterbordsopstilling med Kristus i niche, igen omgivet af svævende engle og små børn (s. 69). Derunder ses en sarkofag med en hvilende mandsstatue på låget, en fremstilling som af og til forekommer blandt Thorvaldsens udkast, men som aldrig er blevet udført. Der er intet spor i korrespondancen af, at der på noget tidspunkt har været tale om en sådan statue af grev Potočki. Men det kan jo være et af Thorvaldsens første forkastede forslag. Iøvrigt var der en anden gang forhandlinger om, at Thorvaldsen skulde gøre en liggende gravstatue til et polsk gravmæle, nemlig over general Mokronowski, hvis enke bad Thorvaldsen gøre udkast.²² Imidlertid blev denne be-
stilling ikke til noget. Det vilde ligne Thorvaldsen godt at tage en gammel idé

Thorvaldsen: Modelleret udkast til relieffet med de tre bedende børn, som skulde anbringes på forsiden af Kristusstatuens sokkel. Originalmodel, gips. 1834. 33 × 47 cm. (Thorvaldsens Museum).

op, men grevinde Potočka har åbenbart ikke bifaldet den. Måske har hun også syntes, at gravmælet vilde blive for kostbart på den måde. I hvert fald er det blevet ved Kristusstatuen og det i sidste brev fra Wolanski nævnte relief med de bedende børn til alterbordets forside.

I de samme regnskabsbilag, hvor busterne af Arthur Potočki og hans moder forekommer, er der også indførsler for hugning af Kristus-statuen under 1833 og 1834. Dette arbejde har kunnet gå rutinemæssigt i Thorvaldsens værksted.

Så var der spørgsmålet om relieffets udformning. En lille tegning i Thorvaldsens museum (s. 61) viser to versioner af en gruppe på tre børn. Dog var ikke alle fremstillet med bedende gestus. Imidlertid havde grevinden jo i sit brev til Thorvaldsen i januar 1833 udtrykkelig udbedt sig en tegning af børnene, der viste dem knælende og med de to af dem i det mindste klædt i små skjorter. Thorvaldsen har derefter modelleret en skitse til relieffet (s. 73), hvor de to børn knæler, medens den tredie, den mindste, står op. De to er iført kjortler, den forreste er derimod nøgen, men har en kappe kastet over skulderen og meget decent draperet ned over det ene lår. Originalmodellen til denne skitse er i Thorvaldsens Museum (kat. nr. 628); en afstøbning af den har Thorvaldsen sendt grevinden.

En ny udateret billet fra fyrstinde Czartoryska²³ bekræfter, at grevinden har modtaget gipsrelieffet via fyrstinde Lubomirska. Hun er tilfreds med kompositionen, men ønsker dog et par små ændringer. Det barn, der knæler alene, må have sit hår arrangeret på en sådan måde, at det fremgår, at det er en lille pige, og hun må iføres en tunika. Også det ene af de to børn, der danner en gruppe, er en lille pige. Desuden udbeder hun sig nøjagtige mål på Kristusstatuen og dens plint for, som hun siger, at kunne konstruere klippen, hvorpå statuen skal stå i Kraków. Her er altså en nuances forskel fra de tidligere ønsker om mål på klippen. Grevinden har åbenbart opgivet at få Thorvaldsen selv til at levere tegning til klippen. Fyrstinde Czartoryska slutter med at bebude, at der i samme måned vil komme en à conto betaling til Thorvaldsen.

Voici monsieur le chevalier la *note* écrite de la main de la Comtesse, Elle est tout à fait contente du Bas Relief dont vous lui avez envoyé le gesso par ma fille Lubomirska avec les changements que ma fille a indiqué, qui consistent, en ce que l'enfant qui est *seul*, doit avoir les cheveux arrangé comme une petite fille et une tunique aussi pour désigner que ce n'est pas un petit garçon, les deux enfans qui sont ensemble l'un est aussi une petite et non un fils, veut dire des trois enfans, deux sont des filles et un *seul* est garçon.

Elle vous demande instamment la mesure du Christ pour la hauteur et la base de

la statue mesuré bien exacte pour faire construire le rocher sur le quel la statue sera posée a Cracovie sur les lieux.

Elle vous demande aussi la mesure du *Bas Relief* en longueur et largeur, des mesures envoyez les moi le plut tot possible je vous prie pour pouvoir les expedier à la Comtesse.

L'acconte doit arriver dans ce moi ci.

Billetten bærer ingen underskrift, men fyrstindens skrift er let kendelig.

Det brev fra grevinde Potočka, fyrstinden meddeler at have lagt ved sin billet, har vi intet spor af, med mindre, det er det den 3. august 1834 daterede brev i Thorvaldsens arkiv.²⁴ Det er sendt fra Carlsbad, og for en sikkerheds skyld har grevinden bilagt det med en italiensk oversættelse,²⁵ der imidlertid er dateret Carlsbad den 7. august 1834.

J'ai eu le plaisir Monsieur de recevoir Votre lettre. Je vous suis bien obligée pour la promesse que vous me faites de vous occuper du dessin du monument. Je trouve qu'un piedestal regulier est roide et froid pour le Christ, je desire le placer sur un rocher naturel qui répond à sa pose qui dit «Venez à moi vous tous qui etes surchargés – Donc il appelle, et ce trait de sa vie divine et mortelle se trouve être dans le Sermon de la Montagne. – Il m'importe beaucoup aussi d'avoir le poids du Christ pour la surté du Monument. Agreez etc. etc.

La Ctesse Arthur Potocka

Grevinden holder altså stadig fast ved sin klippe.

I mellemtiden må det marmoreksemplar af grev Arthur Potočkis buste, der var bestemt for grevinde Alfred Potočka, være afsendt fra Thorvaldsens værksted, men ulykkeligvis var det ikke nået frem, og grev Alfred Potočki og grevinde Arthur Potočka sender opskræmte breve til fyrstinde Czartoryska, der atter må henvende sig til Thorvaldsen og bede om at få opgivet adressen på den bankier i Wien, han har adresseret busten til. Samtidig beder fyrstinden Thorvaldsen benytte sig af lejligheden, da grevinde Zofia Potočka i denne vinter opholder sig i Wien, til at sende monumentet til hende og arrangere sig med betalingen.

Uheldigvis er fyrstindens billet²⁶ som sædvanlig ikke dateret, men da hun, der er Thorvaldsen så nær, vel må vide, at monumentet nærmer sig fuldendelsen, kan vi gå ud fra, at denne billet er skrevet i vinteren 1835.

Le comte Alfred Potocki et sa belle soeur la comtesse Sophie Potocka viennent de m'écrire des lettres tres pressantes pour sçavoir le tems juste où vous aves expediés le premier buste de feu comte Arthur, ayez donc la bonté de me marquer par ecrit le

mois où il a été expédié de Rome, par quel expeditionnaire dont vous voudrai bien me marquer le *cognome* et celui du Banquier a Vienne auquel il a été adressé puisque jusque a ce moment ils ne l'ont pas reçu. D'après ce que vous m'avez dit cet été passé que ce Buste étoit expédié je les en ai assuré, ils sont tres inquiets sur ce qu'il est devenu ne le voyant pas arriver. Veuillez avoir la bonté Monsieur le Chevalier de me donner tous ces eclaircissements, je serois venue en persone vous le demander mais ma santé ne me permet pas de sortir. Je l'attend de votre obligeance devant leur répondre incessamment sur cet objet qui les interesse bien vivement, sachant a qui il a été adressé on en feroit le reclamation.

Agréez l'assurance etc. etc.

Votre Tres Devouée
Princesse Czartoriska

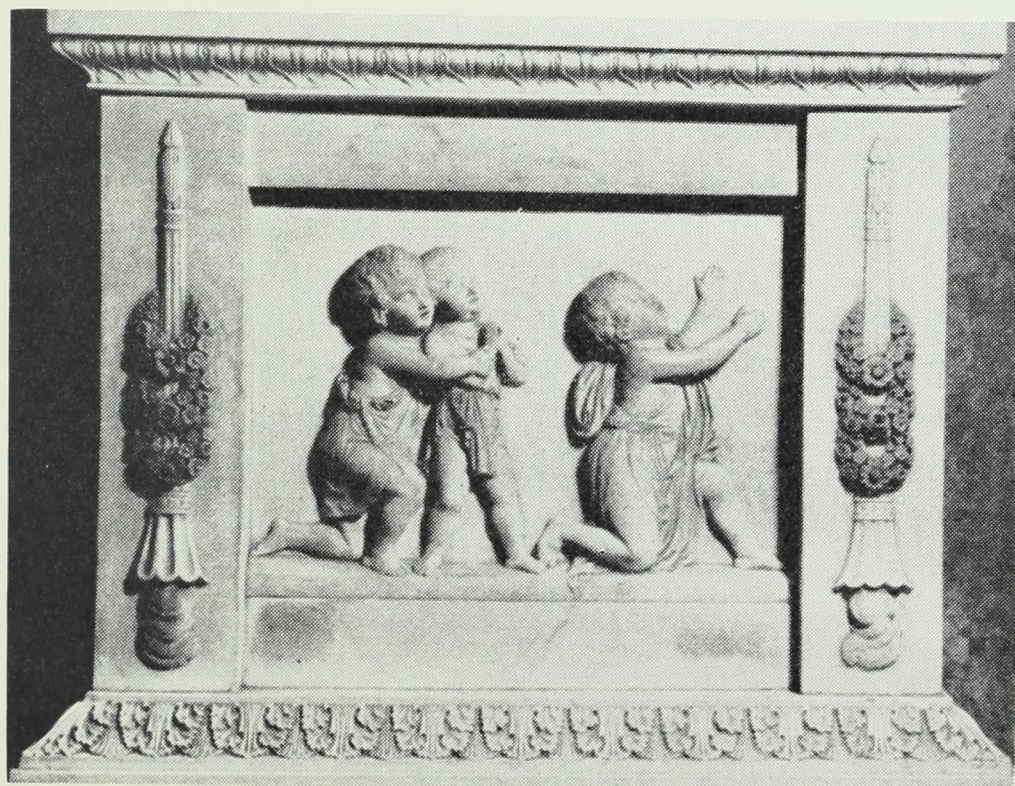
ce Lundi

La comtesse Sophie Potocka passe cet hyver a Vienne et loge au Palais Kohary Seidlerstad. Profitez du rapprochement ou elle se trouve de Rome pour expedier le grand monument et vous arranger avec elle pour les paiements.

Det lader til, at såvel busterne som Kristusstatuen og relieffet var færdige fra Thorvaldsens hånd i foråret 1835. Den sidste udbetaling for relieffet var fra maj 1835; nu gjaldt det bare om, at få Thorvaldsen til at afsende værkerne. Fyrstinde Czartoryska begynder nu et sandt bombardement af billetter til Thorvaldsen for at påminde ham om afsendelsen. Den første er udateret, men formentlig fra foråret 1835.²⁷ Det gælder om at få kasserne af sted til Wien, inden grevinden rejser videre til badene i Pyrmont og derfra til Rusland. Fyrstinde Czartoryska kan nu meddele, at den tidligere til grevinde Alfred Potočka afsendte buste omsider er fundet, men hun påminder ham samtidig om at tage alle nødvendige forholdsregler, for at monumentet kan nå frem til sit bestemmelsessted uden forsinkelser. Hun synes med et suk at erklære, at også hun vil være lettet, når denne sag endelig er bragt til afslutning, og hun kun har taksigelser at gøre Thorvaldsen.

Monsieur le Chevalier

Je prend la liberté de vous prévenir qu'il seroit necessaire pour accellerer et terminer avec la comtesse Potocka de lui ecrire a cet heure pendant qu'Elle est a Vienne, car ensuite elle partira pour les eaux de Pirmont et pour la Russie. Marquez lui le tems positif où le monument pourra être expédié et bien expliqué le Banquier où cela sera adressé enfin toutes les précautions necessaires pour qu'il ne retarde pas son arrivé comme le *Buste* qui enfin a été retrouvé. pardon Monsieur le Chevalier si j'ose vous

Thorvaldsens Kristusstatue i Potočki'ernes gravkapel i katedralen på Wavel i Kraków. (225 cm høj). Forneden statuens sokkel med relieffet af de bedende børn. (68×92 cm). Begge af marmor.

en ecrire, c'est autant pour vos propres interets que pour le vif desir de contenter la Comtesse de Potocka qui tiend prodigieusement a voir ce bel ouvrage placé a la memoire de son mari et moi je tiend aussi beaucoup de voir cela terminé de part et d'autre et n'avoir que des remercimens a vous faire.

Agréez etc. etc.

Princesse Czartoriska

Voici l'adresse de la Comtesse

A S.E./Madame la Comtesse Potocka/née Comtesse Branicka/à Vienne en Autriche/
Hotel Cochary/Seilerstedt.

Derefter følger tre billetter, skrevet i sommeren 1835.²⁸ De er kortere og køligere i tonen.

Den sidste billet fra fyrstinden med samme indhold er dateret den 13, men uden månedsnavn. Nu er vi åbenbart kommet frem til foråret 1836.²⁹ Hun beder om, at Thorvaldsen vil skrive samme dag til grevinden, hvornår kasserne bliver sendt af sted, og sende det til hende samme aften. Dette er i hvert fald ikke sket, men Thorvaldsen har dog omsider den 30. april 1836 skrevet til grevinde Potočka og meddelt, at monumentet er færdigt og kan afsendes. Hun takker nemlig for det den 22. maj 1836,³⁰ og siger, at hun nu har overgivet sagen i den ungarske bankier, baron Georg Simon Sinas³¹ hænder. Han vil oversende Thorvaldsen hendes brev og sørge for betalingen. Alle, der har set værket, roser det, og hun længes nu meget efter selv at se det. Samtidig minder hun Thorvaldsen om, at han har lovet hende en »lille Kristus i gips,«³² og beder ham sende den med diligencen til baron Sina. Denne skrivelse er sendt Thorvaldsen via bankhuset Torlonia.

Vienne ce 22. mai 1836

J'ai eu la satisfaction de recevoir votre lettre du 30 avril, et celle d'apprendre que le monument est pret, et peut être déjà transporté. J'ai confié toute cette affaire à Monsieur le Baron Sina qui vous fera parvenir ma lettre et le payment: Tous ceux qui ont vu votre ouvrage Monsieur le chevalier s'accordent a en faire l'éloge. Il me tarde de le voire, et d'avoir une occasion de plus de me rappeler à votre souvenir, pour vous en temoigner toute ma reconnaissance.

J'attends le petit Christ en platre que vous m'avez promis. Veuillez l'envoyer par la diligence, à l'adresse de Mr le Baron Sina. – C'est toujours un plaisir pour moi, de vous renouveler Monsieur l'expression de la parfaite estime que je vous porte.

La Ctesse Arthur Potocka

A Monsieur/Monsieur le chevalier/Thorwalson/ à Rome de la part de Messrs Torlonia & Co.

Men hvad blev der af klippen? Thiele³³ mener, uvist af hvilken grund, at Thorvaldsen overlod den del af bestillingen, der omfattede en Kristusstatue på en klippe til den italienske billedhugger Pietro Tenerani. Nu har vi jo imidlertid set, at kristusfiguren figurerede i Thorvaldsens egne regnskaber, og iøvrigt var det i disse år efter sammenstødet og skismaet med Tenerani, ikke denne, men billedhuggeren Luigi Bienaimé (1795-1878), der forestod Thorvaldsens værksted. Hvad grunden nu end kan være, blev klippen heller ikke til noget. Thorvaldsen har kun leveret Kristus-statuen, relieffet og de to buster, og han har overladt det til grevindens egne arkitekter at finde ud af, hvordan det bedst kunde anbringes. Sandsynligvis har disse, da de, som Wolanski skrev, ikke påtog sig at modellere klipper, omsider fået grevinden til at opgive sin yndlings-tanke.

Nyindretningen af Potočki-kapellet i katedralen på Wavel, der var påbegyndt i 1832 efter Peter Nobiles tegninger, blev tilendebragt i 1840. Vi må regne med, at Thorvaldsens værker da også var bragt på plads. Kapellet, der både kaldes Vor Frue og de hellige tre Kongers Kapel og Rosenkranskapellet, er omtalt som en seværdighed i Constantin Wurzbach: *Die Kirchen der Stadt Krakau*, Wien 1853, s. 15, hvor der blandt andet står følgende:

Diese Kapelle hat in neuerer Zeit eine prachtvolle Umgestaltung erfahren. Die Gräfin Sophie von Branicki-Potocka hat sie nach einem Plane von Peter Nobile in Wien auf das Kostbarste ausschmücken lassen. Die Wände ringsum sind mit Marmor ausgelegt, die Kuppel ist von innen reich vergoldet. Der Altar aus in Feuer vergoldeter Bronze, nach einer Zeichnung von Nobile, die Kapitälern, die Rosen, sind sämtlich Arbeiten des berühmten Wiener Künstlers Johan Danninger und seines Sohnes.³⁴ Auf dem Altar ist ein altes Bild: »Die Kreuzigung Christi«, das nach einigen von Guercino sein soll.

Die schönste Zier dieser Kapelle sind aber die Statue Christi aus weissem Marmor von Thorvaldsen, ferner die Buste des Gatten der Stifterin, Arthurs Grafen Potocki und seiner Mutter aus der Familie der Fürsten Lubomirski-Potocki, welche beide in dieser Kapelle beigesetzt sind . . . Die Herstellung dieser Kapelle war im Jahre 1832 begonnen und im Jahre 1840 vollendet worden«.

Thiele var åbenbart ikke klar over, at den Kristus-statue, grevinde Potočka havde bestilt, simpelthen var en gentagelse af Thorvaldsens statue til Frue Kirke, og når man ser de tegnede udkast, kunde man godt få den opfattelse, at det drejede sig om en statuette. Relieffet med de bedende børn i dets endelige form kendte man heller ikke på Thorvaldsens Museum, hvor kun skitsen haves, og hvad de to buster angik, stod man helt på bar bund, selv om der var grund

Thorvaldsen: Buste af grev Arthur Potocki. 1829. Marmor. (I Potocki'ernes gravkapel i katedralen på Wavel, Kraków).

til at tro, at originalmodellerne til dem var at finde blandt de uidentificerede buster i museet. Spørgsmålet var blot, hvem af dem var Julie og Arthur Potocki?

Det var derfor af flere grunde betydningsfuldt, at jeg på en rejse til Polen i sommeren 1947 fik lejlighed til at se Potockiernes almindeligvis ikke tilgængelige kapel i katedralen på Wavel.³⁵ Det viste sig da, at anbringelsen af Thorvaldsens værker i kapellet ikke var ganske overensstemmende med de i ovenanførte breve nævnte planer.

Kristusstatuen er ikke anbragt på altret, som det oprindeligt var bestemt og heller ikke på nogen klippe. Statuen, der måler 2,25 cm, står midt for den væg, man har på venstre hånd, når man kommer ind i kapellet (s. 77). Den er opstillet på en knap 2 meter høj marmorsokkel, der er formet som en sarkofags kortside. I denne sokkel er indsat relieffet med de bedende børn, der ikke synes at have fået flere krøller på hovedet, således som grevinden ønskede for de to, der skulde forestille at være piger. Derimod har Thorvaldsen givet efter for grevindens ønske om, at det forreste knælende barn skulle have mere tøj på.

Thorvaldsen: Buste af grevinde Julie Potočka. Ca. 1833. Marmor. (Potočki'ernes gravkapel i katedralen på Wavel, Kraków).

Dette er ingen gevinst. Der var en finere linierytme i den lille nøgne figur på skitsen. Marmorudførelsen er teknisk set fortræffelig, men uden charme.

Busterne har også fået en anden placering end planlagt. De er anbragt i kapellets hjørner til hver side for indgangsdøren på høje runde messingsokler (s. 80, 81). Busten af grev Arthur viste sig at være identisk med en hidtil uidentificeret buste i museet af en kraftig, blodrigt udseende herre med krøllet hår.³⁶ Busten er forsynet med draperet bryststykke og sværdrem i stil med de antike buster fra antoninsk tid. En gentagelse af denne buste i marmor var i mange år på slottet Lancut, Potočkiernes hovedsæde i Galizien, men dette eksemplar er forsvundet under krigen, efter hvad der er blevet meddelt mig.³⁷ Det var formentlig den for grevinde Alfred Potočka udførte buste.

Busten af grevinde Julie Potočka var en endnu større overraskelse, idet den viste sig at være et marmoreksemplar af en buste i museet, der altid er gået under navnet »Miss Lucan«.³⁸ Nu fremgår det tydeligt af breve i Thorvaldsens brevarkiv og bekræftes af hans regnskabsbøger, at han i hvert fald før 1821 har

modelleret buster af to døtre af Richard Bingham, den anden jarl af Lucan. Men denne buste er altså Thorvaldsens posthume portræt af den for sin skønhed og sit vid berømte grevinde Julie Potočka, udført på grundlag af det ham tilsendte maleri af hende. Dette billede var muligvis den italienske maler Giovanni Battista Lampis portræt, der tidligere fandtes på Lancut, og af hvilket en samtidig replik nu er i Nationalmuseet i Warszawa (s. 83).³⁹ I så fald har Thorvaldsen arbejdet meget frit efter modellen, men der er dog nogen overensstemmelse, bl.a. i den rige frisure. Denne buste, der, som naturligt er, virker ret tidløs, har også draperet brystparti. »Miss Lucan«s buste er således stadig ubekendt.

Begge buster er fornemt marmorarbejde. Pudsigt nok har en eller anden med blyant skrevet Teneranis navn på soklerne, og i Thieme-Beckers kunstnerleksikon er busten af Arthur Potočki opført både under Tenerani og Thorvaldsen. Imidlertid kan der ikke være tale om andet, end at disse to Buster virkelig er værker af Thorvaldsen.

En indskrift over døren til kapellet melder, at grevinde Zofia Potočka har ladet kapellet indrette til minde om sin mand grev Arthur Potočki og hans moder grevinde Julie Potočka. Grevinden fik i hvert fald lejlighed til at glæde sig over værket i mange år. Hendes dødsår er ubekendt, men hun levede endnu i 1872. Hun var da 80 år gammel.

ELSE KAI SASS

NOTER OG HENVISNINGER

1. Se s. 49. Arthur Potočki var søn af den bekendte polske rejsende grev Jan Potočki (1761-1815) i dennes første ægteskab med Julie, født fyrstinde Lubomirska (ca. 1765-1794). Jvf. E. Luninski: *Napoléon*, u. a., s. 217.
2. J. M. Thiele: *Thorvaldsen*, II, Kbhvn. 1852, s. 394. Grev Leon Potočki (1788-1860), russisk gesandt i Neapel, sendtes i 1817 i diplomatisk mission til Rom. Om hans tilknytning til Poniatowski-monumentets historie, se *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* 1952, Kbhvn. 1952, index. Thorvaldsen havde modelleret Merkurstatuen i 1818. Der eksisterer tre marmoreksemplarer af denne statue. Det første blev erhvervet af den engelske bankier Alexander Baring, senere lord Ashburton, fra hvis efterkommere det i 1938 blev købt i London til Thorvaldsens Museum. Et andet eksemplar uden petasos blev på auktionen over Thorvaldsens efterladenskaber i 1849 erhvervet til Spanien og er nu i Museo de arte moderna i Madrid. Det tredje købte grev Arthur Potočki i 1829.
3. I Thorvaldsens Museum.
4. Se afbildning af denne efter fotografi, optaget på stedet, i *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* 1947, Kbhvn. 1947, s. 11.
5. Grevinde Zofia Potočka, der i 1813 var blevet gift med grev Arthur Potočki, var datter af den polske general Franz Xaver, greve Branicki.
6. Peter von Nobile (1774-1854), arkitekt og ingeniør, født i Tessino. Studerede i Rom 1801-05 som kejserlig østrigsk stipendiat. Virksom i Triest og Wien. Siden 1818 direktør for arkitekturafdelingen ved kunstakademiet i Wien.
7. Se note 1.
8. Thiele, *Op. cit.*, III, s. 522-24.

Giovanni Battista Lampi: Portræt af grevinde Julie Potočka. 81,5×64 cm.
(Muzeum Narodowe, Warszawa).

9. Billedhuggeren Rikard Magnussen har dog forsøgt at opstille en liste over en række herhen hørende breve, men han har ikke publiceret dette stof.
10. Fyrstinde Therese Lubomirska (f. 1785), født fyrstinde Czartoryska, var i 1807 blevet gift med den polske kunstkender og kunstmaler fyrst Heinrich Lubomirski (1777-1850).
11. Det er ikke lykkedes mig at finde denne fyrstinde Czartoryskas data.
12. Mappe 18, 1833, nr. 118. Brevet er formentlig skrevet i 1832. I alle de her aftrykte dokumenter er den originale retskrivning bibeholdt.
13. Mappe 18, 1833, nr. 85. Formentlig fra 1832.
14. Mappe 17, 1832, nr. 89.
15. Mappe 18, 1833, nr. 12. Stedsangivelsen er ulæselig. Hr. cand. mag. Øjvind Andreasen har tydet den som »B . . . en Prusse [?]«
16. Mappe 18, 1833, nr. 18.
17. Grev Alfred Potočki (f. 1785), broder til grev Arthur Potočki, var gift med Josephine, født Czartoryska-Korzek (f. 1788).
18. Mappe 18, 1833, nr. 27.
19. Thiele, Op. cit., III, s. 523.
20. Mappe 18, 1833, nr. 60.
21. Hverken Thiele, der har udarbejdet en protokol over Thorvaldsens tegninger, eller Mario Krohn, der senere har prøvet at datere dem, har været klar over, hvilke udkast der hører til Arthur Potočki-monumentet. Det drejer sig om følgende tegninger: Nr. 430, 431, 432, 433 a, b, c, alle i kasse A 16. De er af Mario Krohn dateret til ca. 1816-21. Måske har han ment, at de hørte til Włodzimierz Potočki-monumentet.
22. Det var Thorvaldsen selv, der i et brev fra 1822, hvori han besvarede general Mokronowskis enkes henvendelse om monumentet, foreslog en marmorsarkofag, smykket med relieffer, hvorpå den afdøde skulde hvile som i dyb søvn. Se derom Thiele, Op. cit., III, s. 153 f. Om general Mokronowski og Poniatowski-monumentet, se Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, 1952, passim.
23. Mappe 18, 1833, nr. 117.
24. Mappe 9, 1824, nr. 62. Dette brev er fejlagtigt registreret under 1824; det er imidlertid tydeligt dateret 1834.
25. Mappe 19, 1834, nr. 44.
26. Mappe 18, 1833, nr. 120. Bør sikkert dateres til vinteren 1835.
27. Mappe 18, 1833, nr. 119. Fra foråret 1835.
28. 1) mappe 18, 1833, nr. 123, udateret. Heri skriver hun, at det er mere end tre måneder, siden grevinden har bedt om at få at vide, om monumentet er færdigt og kan afsendes. 2) mappe 18, 1833, nr. 121, dateret d. 29, men uden månedsangivelse og år; hun henviser til en billet, hun har skrevet 14 dage tidligere. 3) mappe 18, 1833, nr. 87, dateret 8. august uden år. De er formentlig alle fra sommeren 1835.
29. Mappe 18, 1833, nr. 122, dateret d. 13. Formentlig fra 1836.
30. Mappe 21, 1836, nr. 24.
31. Georg Simon Sina (1782-1856), ungarsk baron 1818.
32. Arkitekt Mogens Tvede, hvis hustru er født fyrstinde Radziwill, har i 1942 velvilligst meddelt Thorvaldsens Museum, at der virkelig fandtes en Kristusstatuette i gips i familien Branickis palæ i Kraków før sidste krig. Det har ikke været muligt at spore denne figur efter krigen.
33. Thiele, Op. cit., III, s. 523.
34. Johann Georg Danninger, den yngre, af den bekendte Wiener-bronzearbejderfamilie, mester 1798, og hans søn Ignaz, mester 1829.
35. Se Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, 1947, s. 8-10. Jvf. også afbildning af Kristusstatuen i Tadeusz Rutowskis artikel om Thorvaldsen i Polen i *Sztuka*, Lwów 1912, s. 7.
36. Kat. nr. 291. Jvf. iøvrigt et miniatureportræt af Arthur Potočki, signeret Enger. Nu i Nationalmuseet i Warszawa, afb. af E. Luninski, Op. cit. s. 217.
37. Professor, dr. phil. Stanisław Lorentz, direktør for Nationalmuseet i Warszawa, har venligst overladt Thorvaldsens Museum et fotografi af denne buste. Busten er iøvrigt afbildet i J. Piotrowski: *Zamek w Łancucie*, Lemberg 1933, s. 80.
38. Kat. nr. 269. Det har endnu ikke været muligt at finde marmoreksemplarerne af de to »Miss Lucan«-buster i England.
39. Giovanni Battista Lampi (1751-1830). Født i Sydtyrol, død i Wien. Siden 1788 virksom dels i Wien, dels i Polen og Rusland. Et fotografi af Lampis portræt af Julie Potočka i Nationalmuseet i Warszawa er i 1950 sendt Thorvaldsens Museum af Professor Stanisław Lorentz.